

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Mothering the post-industrial city: Family and gender in urban re-generation

van den Berg, M.A.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van den Berg, M. A. (2013). *Mothering the post-industrial city: Family and gender in urban re-generation*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

NEDERLANDSE SAMENVATTING

Moeders, kinderen en de stad van de toekomst

Kinderen en moeders spelen een belangrijke rol in beleid dat er op gericht is de stad te vernieuwen en te verbeteren. Dit proefschrift gaat over deze prominente plaats van kinderen en moeders in stedelijk beleid in Rotterdam. Rotterdam (net als veel andere voormalig industriële steden in Europa) wil zichzelf opnieuw uitvinden en voorbij het industriële verleden raken door een post-industriële economie te stimuleren, nieuwe wijken te bouwen en te investeren in de bevolking.

Dit proefschrift vertrekt vanuit de observatie dat *moeders* in het bijzonder een belangrijke rol krijgen toebedeeld in deze strijd van steden om te regenereren. Ik wilde weten waarom dat zo is, hoe dat resulteert in concrete beleidspraktijken en wat er in die praktijken dan precies *gedaan* wordt. Daarom deed ik participierend etnografisch onderzoek in verschillende praktijken van opvoedingsondersteuning en oudercursussen. Ik was geïnteresseerd in wat er gebeurt in het klaslokaal, de huiskamer of het buurthuis. Wat gebeurt er als beleidsambities van en voor de stad een lokaal, schoolkeuken of appartement bereiken waar “opvoedingsondersteuning” plaats vindt? Wat doen professionals zoals docenten, pedagogen en welzijnswerkers samen met deelnemende moeders? En hoe verhoudt zich dat tot de verbeelde en geplande toekomst van de stad en de post-industriële economie?

Beleidsmakers ontwerpen marketing campagnes, beelden en gebouwen. Allemaal gericht op het verbeelden van een toekomstige stad, een stad voorbij industrie en voorbereid op een nog onzekere toekomst. Naast mijn analyses van praktijken van opvoedingsondersteuning heb ik ook onderzoek gedaan naar voorbeelden van city-marketing en stedenbouw. Dat zijn belangrijke strategieën om een stad te vernieuwen. Maar beleidsmakers, zo blijkt uit deze studie, ontwerpen ook beleid voor de *mensen* die die toekomstige stad zullen gaan bevolken. Want wanneer een nieuwe, toekomstige stad verbeeld wordt, komen ook zorgen over de toekomstige arbeidsbevolking boven. Die zorgen over de stad kristalliseren in opvoedingsondersteuning. Het *verbeelden van de toekomstige bevolking* en het ontwerpen van beleid om de kenmerken van de bevolking te veranderen zijn onderdeel van de strijd om het industriële stedelijke verleden te verlaten. In Rotterdam worden kenmerken als opleidingsniveaus, leeftijd en inkomensniveaus voortdurend en heel expliciet genoemd als de kern van de stedelijke problematiek. Deze kenmerken waren van minder groot belang in een tijd van werk in de haven en gerelateerde industrie. Maar in een diensteneconomie zijn persoonlijkheid en sociale vaardigheden van cruciaal belang en mede daarom zijn bevolkingskenmerken een punt van zorg in beleid.

Re-generatie en genderfication

In deze dissertatie gebruik ik de term stedelijke re-generatie (urban re-generation) om deze ontwikkelingen te begrijpen. Dit concept verwijst naar praktijken die gebaseerd zijn op de idee dat *generaties beleidsinstrumenten* kunnen zijn. Re-generatie bestaat uit investeringen in de kinderen (de volgende generatie) van de huidige bevolking of het verplaatsen van de huidige kinderbevolking om ze te verruilen voor kinderen die beter passen bij de ingebeelde toekomst: kinderen met meer kansen op hoger onderwijs en goed inkomen. Stedelijke re-generatie moet een nieuw en economisch succesvol stedelijk milieu creëren, waarin gezinnen en generaties beleidsinstrumenten zijn en moeders een specifieke doelgroep. Gerelateerd aan re-generatie is het fenomeen dat ik *genderfication* heb genoemd. Genderfication is een variatie op het begrip gentrification. Gentrification is een begrip uit het Engels dat inmiddels in Nederland ook veel wordt gebruikt. In algemene zin wordt er vaak mee bedoeld dat ruimte geproduceerd wordt voor meer vermogende gebruikers (cf. Hackworth, 2002: 815). Ik definieer genderfication als de productie van ruimte voor gebruikers die bepaalde gendernoties onderschrijven. Mijn onderzoek laat zien dat Rotterdam geprobeerd heeft de stad meer feminien te maken door middel van marketing, maar ook stedenbouw en deze beweging beschouw ik in deze dissertatie als vormen van genderfication.

Reflexieve en communicatieve opvoedingsondersteuning

Terug naar de opvoedingsondersteuning. Toen ik deelnam aan oudercursussen, begeleidingsgesprekken en opvoedebatten, zag ik snel een duidelijk gemeenschappelijk thema. De praktijken waren allemaal heel verschillend, maar ze leken toch ook op elkaar: ze waren allemaal sterk gericht op communicatie en reflectie. Opvoedingsondersteuning en oudercursussen zijn natuurlijk altijd en noodzakelijk een reflexieve en communicatieve interventie: het is de bedoeling dat er discussie ontstaat, debat, denken en onderhandeling. Maar mijn claim in deze dissertatie gaat verder: reflectie en communicatie werden *geoefend* en *gedaan*. Dit proefschrift gaat daarom over het doen van reflexiviteit en communicatie.

Er werd in de praktijken veel gelachen en stevig gediscussieerd. Het conflict werd ook vaak niet geschuwd door de deelnemende moeders en docenten. De logica's van degenen die het beleid ontwierpen en van hen die het beleid uitvoeren werd voortdurend op de proef gesteld door grappen, particuliere verhalen en andere *mediaties*. Maar interessant genoeg betekende dat niet dat de praktijken onproductief waren, of alleen maar uit conflict bestonden. Er was ook heel veel samenwerking. Zelfs – of misschien juist! – op momenten van groot meningsverschil, kwamen moeders en professionals tot coproducties van reflexiviteit en communicatie. In mijn analyse focus ik op deze coproducties in transacties tussen moeders en professionals. Ik

gebruik een theoretisch raamwerk dat is gebaseerd op werk over rituelen om te laten zien hoezeer opvoedingsondersteuning in opzichten op rituelen leken. Daarmee wil gezegd zijn dat de herhalende vorm van de transacties heel belangrijk was. Door de *herhaling* van de vorm van 1) egalitair praten, 2) onderhandeling, 3) debat, 4) evaluatie en 5) observatie werd ruimte gemaakt voor reflexief en communicatief zijn. In andere woorden: reflexieve en communicatieve subject-posities werden gecreëerd in de transacties tussen moeders en docenten. Ik definieer subject-posities als manieren van doen, zijn en denken (cf. Starfield 2002: 125) die beschikbaar worden in transacties. Of we nu praatten over eten, schoolkeuze, kindermishandeling of pesten, de inhoud van de praktijken was altijd in heel bepaalde vormen gegoten. We oefenden bijvoorbeeld communicatie en reflexiviteit op heel egalitaire manieren. Meer nog dan *waarover* het gesprek ging, was belangrijk *dat* we in gesprek gingen in een egalitaire vorm, onderhandelden of debatteerden. Als we de ambitieuze doelstellingen van opvoedingsondersteuning in ogenschouw nemen, zou een meer directieve toon van professionals te verwachten zijn. Maar professionals gaven relatief weinig concreet advies op concrete onderwerpen en veroordeelden zelden de moeders en hun gedrag in de transacties. In plaats daarvan ontstonden egalitaire gesprekken en onderhandelingen. Zelfs dingen waarover weinig onderhandeling mogelijk is, werden onderworpen aan die vorm.

Wanneer moeders in debat gingen over bepaalde doelstellingen van een cursus betekende dit enerzijds dat die doelstellingen verschoven. In die zin veranderde of *medieerde* de reactie van de moeders dan het beleid. Anderzijds pasten deze mediaties juist precies in het gemeenschappelijke thema van reflexiviteit en communicatie. Een voorbeeld: door een specifiek idee van het huwelijk ter discussie te stellen, kon een moeder tegen de opvattingen van de docent in gaan. Op het eerste gezicht is het aantrekkelijk om dit te interpreteren als een vorm van verzet of in ieder geval verschil van mening. Maar interessant is nu juist dat de moeder en de docent de mogelijkheid van reflexiviteit en communicatie scheppen door in discussie te gaan. Door te oefenen wat het is om communicatief en reflexief te zijn dragen zij dan samen bij aan een coproductie van reflexieve en communicatieve subject-posities.

Een chemisch huwelijk met een post-industriële economie

De opvoedingsondersteuning die ik heb onderzocht bestaat in een tijd en plaats waar industriële productie steeds meer verdwijnt en nieuwe banen beschikbaar worden in een interactieve diensteneconomie. De productie van reflexieve en communicatieve subject-posities daar zijn opvallend gelijk aan wat wordt verwacht van werknemers in die diensteneconomie. Ik zie daarom de relaties tussen de productie van reflexieve en communicatieve subject-posities in opvoedingsondersteuning en de beroepsethiek van de eenentwintigste eeuw als een

Wahlverwandschaft: een chemisch huwelijk. Er is een betekenisvolle relatie tussen de twee domeinen, al is die niet causaal te noemen. Het moederen van de post-industriële stad betekent dan ook vooral reflexief en communicatief moederen.

De tragiek van toekomstmuziek

Rotterdam is onzeker over de toekomst nu de jaren van industriële expansie en wederopbouw voorbij zijn. De stad zoekt manieren om afstand te nemen van het industriële verleden en om iets anders te worden dan een havenstad. Maar wat moet Rotterdam dan worden? Daar is nog veel onzekerheid over. Wel is het waarschijnlijk dat de economie steeds meer op diensten zal gaan buigen. Banen zullen steeds meer in de interactieve diensteneconomie beschikbaar worden, zoals in de zorg en de horeca. Daar zijn communicatieve en reflexieve vaardigheden cruciaal. Rotterdam wil ook graag dat juist deze economische sectoren groeien en hoopt dus dat de toekomstige bevolking daarbij aansluiting kan vinden.

Maar nu communiceert de stad steeds dat die bevolking er *nog niet* is. De Rotterdamse vergezichten zijn maken soms pijnlijk duidelijk dat de huidige Rotterdamse bevolking aangepast moet worden, als het aan het bestuur ligt. Een voorbeeld van zo'n vergezicht was bijvoorbeeld dat ik in 2009 in de Afrikaanderwijk een groot spandoek tegenkwam van de wooncorporatie en gemeente waarop stond: "De Afrikaanderwijk in 2020. Een wijk om trots op te zijn". Het spandoek kondigde regeneratie aan. Het is een perfect voorbeeld van de tragiek van toekomstmuziek. Het spandoek belooft investeringen, verbeteringen aan woningen en betere speeltuinen. Maar het communiceert ook dat in 2009, Afrikaanderwijk nog niet een buurt was om trots op te zijn. En dat zou het alleen worden na jaren van investeringen en de "verspreiding" van hen die nu in Afrikaanderwijk wonen. Met andere woorden: de belofte is dat Afrikaanderwijk een wijk wordt om trots op te zijn als een deel van de huidige bewoners vertrekt. Rotterdam communiceert soortgelijke boodschappen voortdurend: de stad is *nog niet* een levendige en succesvolle stad. De Rotterdamse bevolking is *nog niet* de hoger opgeleide groep autonome individuen die werken in de creatieve en dienstensector. Een van de routes naar die gewenste toekomst zijn interventies in de privé-sfeer van burgers die we als *nog niet* autonoom beschouwen.